

הערות לשוניות לשמות אחדים של מקומות ב'מקצוע צפונית מערבית' בברייתא של תחומי ארץ-ישראל

רן צדוק

להלן אביא הערות לשוניות אחדות לכמה מן המקומות הנזכרים בברייתא של תחומי ארץ-ישראל.¹

בית זניתא

בתוספתא כתב־יד ארפורט מצויה הגרסה 'אגר זניתא', היינו, שדה־זניתא, שטח זניתא.² זאת משום שהבינו את המילה 'בית' כאפֿלטיב, כלומר כשם־עצם נפרד, ולא כחלק אינטגרלי מהשם. צורות עם הקידומת 'בית' או בלעדיה נפוצות גם במקרא. למשל, בית לבאות = לבאות (יהושע טו, לב).³ גם שם האתר בערבית, זוניתה, מוותר על הקידומת 'בית'.⁴

יתיר

העי"ן שנוספה בשם הערבי יעטר מזכירה את גלגולו של השם המקראי יתיר שבדרום הר־חברון (יהושע טו, מח).⁵ לשם עתיר. ס' וילד הניח שצורה זו, שבה נוספה עי"ן, הינה צורה יותר מלומדת של השם יאטר,⁶ זאת מאחר שלא הכיר את המקבילה יתיר = עתיר. המעתק ת"ו – טי"ת הוא כנראה בגלל מציאות הרי"ש והעי"ן בשם.⁷ האפשרות האחרת שהעלו פרנקל ופינקלשטיין לזיהוי עם הכפר א־טירי היא קשה יותר גם מבחינה לשונית, שכן זה נובע כפי הנראה מן השם הקדם־ערבי טירה. למלה 'טירי', על־כל־פנים, אין מובן בערבית.⁸

נקבתה

'נקב' בערבית פירושו מעבר־סלעים או מעלה־סלעים, ואילו בשמית הצפון־מערבית, לרבות

- 1 על הברייתא ונוסחיה השונים ראה מאמרם כאן של ר' פרנקל וי' פינקלשטיין, ושם ביבליוגרפיה עיקרית.
- 2 השווה: M. Jastrow, *A Dictionary of the Targumim*, New York 1975, pp. 167ff.
- 3 לתופעה במקרא ראה: מ' אבי־יונה וש"א לוונשטאם, ערך 'בית לבאות', אנציקלופדיה מקראית, ב, עמ' 85-86.
- 4 ראה מאמרם כאן של פרנקל־פינקלשטיין. וכדומה לכך גם המקום בית עיט שברשימה, אם אכן הוא מוזהה נכונה בעיתה א־זט, מוותר על הקדומת בית. פרנקל־פינקלשטיין, שם.
- 5 ראה: י' אהרוני, ערך 'יתיר', אנציקלופדיה מקראית, ג, עמ' 953 (ושם ביבליוגרפיה).
- 6 S. Wild, *Libanesische Ortsnamen: Typologie und Deutung*, Beirut 1973, pp. 247 ff.
- 7 השווה שם, עמ' 48.
- 8 השווה שם, עמ' 174.

הארמית, יש לשורש 'נקב' משמעות של נקיבה, חדירה פנימה.⁹ על כן סביר יותר להניח שהצורה הארמית נקבתא מקבילה לעברית 'נקבה', כלומר מעבר — הן מעבר-סלעים צר על-קרקעי והן מעבר תת-קרקעי (דוגמת נקבת השלוח). ייתכן שאת המושג 'מעלה', כלומר דרך עלייה צרה בהרים, מביאה הברייתא בקדומת 'מסב' (שעל-פי כתבי-היד האחרים יש לשחזרה כמיסב) לשם 'מסב ספנחה'. 'מיסב' בארמית הוא אחד המונחים המציינים מעלה.¹⁰

סחרתה

זוהי ההיקרות היחידה של מלה ארמית-יהודית זו. המלה מתורגמת כ'סביבה' משיקולים אטימולוגיים גרידא.¹¹

מילה הנכתבת NIGIN-tu וקריאתה באכדית Sahārtu מלשון 'סחר' = 'להסתובב',¹² מופיעה כשם של שני מקומות בכבל באלף הראשון לפני-הספירה.¹³ לאור הופעתו המאוחרת של השם בטופונומיה הבבלית סביר להניח שמקורו מן הארמית (אך יכול להיות שהיא נשאלה אל הארמית מן האכדית). מלה זו בצורה Sihirtu (או NIGIN-tu) מופיעה במילונים אכדיים כשם נרדף ל-Limitu ומשמעותה 'סביבה'.¹⁴ אבל לאחד משני המקומות הבבליים שנוכרו למעלה, נוסף על שם המקום שם אדם, ואין זה סביר להניח שמדובר על 'סביבה' כלשהי המצוינת על-פי שם אדם, שהרי אנשים נותנים שמם לבניינים, ארמונות או יישובים וכו', אך לא ל'סביבה' סתם. על כן נראה לי שיש לזהות את השם הבבלי עם המלה Sahertu, כלומר 'מתחם מבוצר', ואז יש הגיון לזהות את המקום כ'מתחם מבוצר של פלוני' — בסורית ובארמית מזרחית: סחרתא.¹⁵ בברייתא מופיע השם בתוספת שם מקום: 'סחרתא דיתיר'. על כן אפשר להבין את השם כאחת משתי הצורות שנוונו למעלה: או 'סביבת יתיר', או 'המתחם המבוצר של יתיר'.

ספנתה

לדעתי, יש להעדיף כאן את הצורה ספנתה (על-פי הספרי). השיבוש (ח-ת) הוא גראפי גרידא. והשווה עם שם המקום בלבנון ספנת — ספינתא, שתרגומו: ספינה.¹⁶

9 ראה יסטרוב (לעיל, הערה 2), עמ' 930.

10 שם, עמ' 777.

11 שם, עמ' 972.

12 W. von Soden, *Akkadisches Handwörterbuch*, Wiesbaden 1965-1981, pp. 1005ff.

13 ראה בספרי 'Sahirtu' I, II, *Die Orts und Gewässernamen der neu und spätbabylonischen Zeit*, Wiesbaden (in print).

14 פון סודן (לעיל, הערה 12), עמ' 1040.

15 ראה: S.A. Kaufman, *The Akkadian Influences on aramaic*, Chicago 1974, p. 90.

16 ראה וילד (לעיל, הערה 6), עמ' 184.